

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

**R.P. Valerii Reginaldi Bvrgvndi Seqvani E Societ: Iesv,
Praxis Fori Poenitentialis**

Ad Directionem Confessarii, In Vsv Sacri sui muneris ...

Regnault, Valère

Mogvntiæ, 1617

Cap. 7. De pertinentibus specialiter ad rationem iudicandi de peccatis in
iudicio commissis,

[urn:nbn:de:hbz:466:1-78332](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-78332)

ij omnes consentiunt in eiusmodi peccatum. De quorum numero esse censendi sunt, qui canunt & referunt quæ composita sunt in alicuius ignominiam: si id quod canitur aut referitur non sit iam publicum. Quod addo, quia si iam sit publicum amissa erit fama: ideoque non lædetur per id quod canitur aut dicitur, aut etiam scribitur. Id quod Molina notans in citata disp. 35. num. 4. Additrationi congruenter, in idem crimen incurrit eum, qui signum aliquod apponit, quo significetur quidpiam infamatorum: ut si ad fores alicuius appendat cornua, ad significandum uxorem fallere ipsi fidem, adulteramve esse: nam tale quid non minus laesivum est famæ, quam scriptura qua illud idem significaretur.

118.

Quartum documentum est. Quando ex libello diffamatorio infamia secuta est reipsa, aut aliquod vltierius damnum, incurri obligationem ad illorum restitutionem; prout patet ex communi doctrina de restitutione, tradita in præced. lib. decimo. Quæ obligatio iuxta eandem doctrinam, cadit in omnem eum qui talis libelli quouis modo causa fuit, aut euulgavit: itemque in eum qui ad illius compositionem aut euulgationem cooperatus est.

Quintum documentum est, quod Molina habet in sine citata disp. Eum quidem qui libellum famosum composuit, aut primo euulgavit, teneri ad restitutionem læsionis famæ, aliorumque damnorum inde secutorum: non tamen omni ex parte ante alios: quia si quis vltierius libellum ipsum euulgaverit, talis tanquam executor, censetur primaria causa damni ex ea vltiori divulgatione secuti: is vero qui composuit, aut primo euulgavit (nisi eandem vltiorem divulgationem mandaverit) tanquam cooperator qui præbuerit executori instrumentum, restituere tenebitur tantum in illius defectum.

Documenta de aperiitione literarum alienarum.

SECTIO POSTERIOR.

119. **P**rimum est. Semper esse peccatum literas alienas sine rationabili causa aperire: nisi id fiat de consensu mittentis, aut eius ad quem mittuntur. Idemque est, si quis legeret aliquod scriptum alienum etiam non clausum: si quidem præsumeret eum cuius illud est, legi nolle; quia cum is idem habeat ius ad noscendum, sit ipsi iniuria, illud violando contra ipsius voluntatem. Erit vero peccatum mortale literas alienas aperire, aut legere, quando timeri potest inde eveniturum aliquod notabile damnum infamæ, aut quodcumque aliud: vel quando iuste timeri potest ea via deveniri posse in cognitionem alicuius rei, quam secretam esse multum expediret, vel quam merito is cuius sunt literæ, vel is ad quem mittuntur ita clausæ, multum optaret esse occultam. Nam quamvis ex ea aperiitione nullum sequatur damnum: iniuria tamen quæ fit illas aperiendo, tanta aliquando esse potest, attenta qualitate rei quam quis vult esse secretam, ut pertingat ad culpam mortalem. Quando vero ex aperiitione, vel lectione literarum nihil tale iuste timeretur, solum esset veniale peccatum illas aperire aut legere. Quod si ex iniusta aperiitione, aut lectione damnum aliquod sequatur: quia causa huius per illam dabitur, sequetur quoque obligatio ad eiusdem damni restitutionem.

120.

Secundum documentum est. Si ad fuerit causa rationalis, tamen aperiitionem aut lectionem posse fieri sine peccato, ut quando Prælati Religiosorum vel Religiosarum, ex sue religionis statuto potest cum iudicaverit expedire, literas quæ ad subditos suos mittuntur aperire, & eas quas eisdem subditi ad alios mittunt, legere. Item quando tempore belli in locis finitimis hostium, aperiuntur literæ à ministris ad id à repub. deputatis, aut alias, quoties ex aliqua gravi causa iudicatur ita expedire reipub. aut bono communi. Tenentur tamen prædicti ministri quæ secreta legerint, non propalare, perinde ac alia secreta. Immo si certo scirent nihil contineri in talibus literis quod reipub. noceat, tenentur desistere ab earum lectione: quoniam illud solum licitum est, quantum sufficit ad prospiciendum bono communi.

Privatus etiam licite aperire potest literas alienas, ex quibus iuste timet, aliquod damnum sibi iniuste parari, ut illud fugiat aut impediatur. Immo quando iuste timeret parari pro-

ximo, ut illud impediret. Nō iiceret tamen plus in eis legere, quam satis esset ad tale damnum iniustum cavendum. Item quando ex consensu expresso vel præsumpto eius qui mittit, aut eius ad quem mittuntur, literæ aperiuntur: ut cum amicus ad amicum vel socium literas missas aperit, ne illius negotia iacturam gravem pariantur, vel ut ea melius fiant: bona fide interim credens nullum isthic esse, à quo ille ad quem mittuntur, malit eas aperiri, quam ab ipso, iustitiam ipsi talis aperiitione videatur placitura. Hæc omnia habentur ex Sylvest. in verbo Falsarius quæst. 1. Caiet. & Armilla in verbo Literas, Navarr. ad cap. Sacerdos, De penitent. distinct. 6. num. 10. & aliquot sequentibus.

Tertium documentum (quod Molina proponens in citato sequenti di. par. 36. notissimum merito ait.) est. Illum qui intantum chartam in qua memoria gratia descripta habentur alicuius peccata, mortaliter peccare legendo illam, si antequam legat aut cum legere cœperit, aduertat quidnam id sit, nec abstinere à legendo. Peccat enim graviter contra iustitiam, comparans sibi notitiam, quæ talis est aut esse potest, ut proximis cuiquam committi nolit tanquam sibi damnosam. Adde in eo iniuriam fieri Sacramento penitentiae, ad quod ordinatur talis scriptio facta ad habendâ peccatorum memoriam. Quæ de realibus in 1. parte lib. 3. plenius. Multo vero maius peccatum erit talem chartam alios ostendere, vel alia ratione peccata contenta in ea detegere: quia tunc magis datur occasio infamæ & aliorum damnorum, si quid reveletur alicuius momenti. Quæ damna si cetera refarci debent restitutione, ut manifestum est.

CAPUT VII.

De pertinentibus specialiter ad rationem iudicandi de peccatis in iudicio commissis.

Septem sunt personæ quæ in iudicio forensi possunt peccare: Iudex, Aduocatus, Procurator, & Notarius vna ex parte; & accusator, reus & testis ex altera. Quæ autem ad illos pertinent trademus in fine libri sequentis, ubi de officiis ipsorum instituetur tractatus: quæ vero ad hos pertinent in presentiarum persequemur, sequentes præcipientem Gregorium Sayrum ad Decalogum libro vltimo, ubi de iisdem personis elaboratam habet tractationem: ita plenam, ut ei addenda, vix occurrerint.

SYMMARIUM PARS PRIMA.

122. Unde dicitur accusator, & illius definitio.
123. Solemnitas cum qua iuris civilis præscripto, accusatio fieri debet.
124. Licite qui de privatus potest alium de iniuria sibi illata accusare, sed ad id non tenetur.
125. Obligatio accusandi quando crimine vergit in detrimentum boni communis.
126. Si ad remedium sufficit denunciatio, non est usurpanda accusatio.
127. Quæ sit obligatio privata persone, cum crimine vergit tantum in damnum privatum, & quæ officialis publici.
128. Qui reiciantur ab accusando.
129. Quilibet admittitur ad accusandum de heresi.
130. Ad licitam accusationem requiruntur debitis modis probandi, & recta intentio.
131. Requiritur quoque iustitia, qua violatur ad emnia, præiudicatione & tergiversatione, & quid sit calumniari.
132. Quid præiudicari, quidque tergiversari.
133. Quatuor modi quibus accusator potest ordinare, & cum in ista causa ab accusatione desisteret.

De accusatore.

SECTIO I.

ACCUSATOR, ut habetur in cap. Forus, De verborum signific. vocatus est, quasi causator, quia ad causam vocat, eum quem appellat. Quod autem sit, satis intelligitur ex definitione accusationis, qua definitur maleficio alicuius apud Iudicem delatio ad iudicem publicam. Eius prior pars tenens locum generis, indicat illud in quo accusatio convenit cum actione proprie dicta, & cum

denunciatio.

denunciacione. Nam & hæc possunt esse delationes maleficij apud Iudicem. Posterior pars vero indicat illud in quo differt ab iisdem. Etenim accusatione aduersus Reum agimus ad vindictam publicam; non autem vt nobis aliquid detur aut fiat. Actione vero proprie dicta, rem nostram commodumve proprium persequimur. Exempli gratia: si quis aduersus furem agat, vt quadruplum rei sibi ab eo ablata consequatur, actionem seu iudicium civile instituit: sin ad id potissimum agat vt fur flagris cadatur, aut ad aliquam pecuniam fisco applicandam condemnetur, instituit accusationem seu iudicium criminale. Denunciacione demum, deferimus eundem non ad vindictam, seu vt puniatur; sed solum ad emendationem, seu vt Superioris prouidentia nocere impediatur. Cæterum pro ratione iudicandi de peccatis accusatoris duo præcipue nobis occurrunt consideranda: obligatio accusandi, & quæ necessaria sunt vt accusatio licite fiat.

De solennitate autem, cum qua debet accusatio fieri ex præscripto iuris ciuilibus, sufficit monuisse eam potissimum consistere in solemnî protestatione libello inscripta (vnde dicitur inscriptio, eosensu quo tam digestis quam codicis ponitur titulus. De accusationibus & inscriptionibus) quæ accusator proficitur se accusare reum, huius vel illius criminis, hoc tempore & modo commissi. Per eam autem (licet id sit non aduiciat) tacite obligat se ad subeundam, si non probauerit, eandem penam quam si ipse probauerit, subitus est reus. Eaque de causa debet tanquam correns, pendere iudicio in carcere detineri, aut fideiussores dare. Ita habetur ex lege penul. & vltima Cod. De accusationibus. Addendum etiam est. quod Gregorius à Valent. ex Soro habet 22. dist. 5. quæst. 12. in fine, longo vsu accusationem desisse seruari, secundum solennitatem iuris; & introductum esse querimoniam faciendam denunciacione verba. Nam tum ad bonum commune, vt facilius reus accusatoribus puniatur delinquentes; tum ad bonum priuatum, vt obiciatur in commodis eorum qui nocentes crimina, ad Iudicem ea deferrent; introduci ac constitui cæpti sunt Procuratores fiscales qui ex officio crimina quæ populares priuatim accusare debent, ipsi ad iudicium deferrent, accepta ipsorum denunciacione criminali, ratione cuius possent in reles induci contra delinquentem. Quod inuentum accommodatissimum fuit aduersus in commodum quo crimina in repub. manerent impunita: cum vix vllus priuatus inueniatur qui cognoscens crimina, velit ea ad Iudicem deferre ea conditione, vt si defecerit in probatione, eandem penam subire debeat: quam si probauerit, subire debet is quem defert: ac etiam multorum inimicitias, odiaque incurere.

De obligatione accusandi.

SECTIO II.

Rationem specialem de peccatis ex hac obligatione iudicandi, complectemur aliquot documentis. Primum est, licitum esse quidem priuato, alterum de iniuria sibi illata accusare, ad id tamen non obligari. Huius prior pars ex eo patet; quod accusatio vindicatioque iniuriarum autoritate publica, actus sit iniustitiae, si fiat debitis circumstantiis seruatis, de quibus supra. Posterior vero patet ex eo, quod Dominus in oratione Dominica Math. 6. docuerit nos petere, Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris. & D. Paulus ad Rom. 12. moncat nos, inquiens, non voluimus ipsos defendite charissimi, sed date locum iræ. Ratioque aperta est: quia cum quisque sit bonorum suorum dominus, liberum est eisi velit condonare iniuriam in eis sibi illatam: nisi tanta premeretur paupertas, vt se & familiam alere non possit condonans sibi iniuste ablata: quia tunc charitas exiget, etiam interuentu accusationis si opus esset, ea repeti. Aduerte vero obiter, memorata sacre Scripturæ loca consilium continere non præceptum, satis intelligi ex eo quod temporibus etiam Apostolorum, accusatio fuerit in vsu: vt patet ex verbis D. Pauli in priori ad Timoth. cap. 5. Accusacionem aduersus presbyterum noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus.

Secundum documentum est: Quando crimen directe

immediateque vergit in detrimentum boni publici, siue spiritualis, siue temporalis: estque in fieri, vel in prociectu, vt fiat: cum qui sufficienti testimonio illud probare potest, teneri authorem eiusdem accusare apud Iudicem. Hoc aperta ratio docet, quia vnicuique iure naturæ incumbit cura boni communis, eiusque detrimentum, siue spirituale, siue temporale omni modo quo potest impedire. Aliquando autem accidit, vt non possit aliter id facere, quam accusando apud publicam potestatem, authorem criminum in eiusdem boni graue detrimentum directe immediateque vergentium: qualia censentur disseminatio prauorum dogmatum, expilatio aerarij publici, proditio patriæ, coniuratio in regem, falsificatio monetarum, homicidia per Assassinos, grassaciones latronum, & id genus alia quæ versantur in quadam impugnatione boni communis. Quocirca tali casu occurrente, quisque valens probare sufficienti testimonio, tenebitur accusare, nulla habita ratione priuati amicitiae, cum in tali casu, nec habenda sit propria vita, quæ periculo exponenda est, quando pro tuendo bono communi necessarium fuerit; sicut brachium in corpore humano, naturæ instinctu exponit se periculo, pro tuendo capite.

Aduerte vero quod etiam si crimen sit contra bonum publicum: si tamen iam sit omnino completum, itaut nullo modo actu maneat, non esse obligationem illud accusandi aut denunciandi (vt pote boni communis per illud oppugnatione desinente, ac deficiente) sed tantum ferendi super eo testimonium si interrogatio fiat secundum formam iuris id est, ab habente potestatem & præuia infamia, vel indicis manifestis, vel semiprobatione. Atque hinc, vt ait Tolitus in summa lib. 5. cap. 57. si cognoscas aliquem qui fuerit falsificator monetarum, aut lapsus fuerit in hæresim, simulque scias respuisse omnino à tali peccato, non teneris illum accusare.

Tertium documentum est: Non esse locum obligationi accusandi quando ad remedium detrimenti communis, sufficere potest simplex denunciatio facta Superiori, cuius est illud adhibere. Ratio est: quia sicut in medendis corporibus male affectis, non est vtendum medicamentis a prioribus, quando leniora sufficiunt: ita nec in propulsandis aliis malis, vtendum est remedijs molestioribus, cum suauiora sufficere possunt: prout ad propositum remedium adhibendum per Superiorem, sufficere potest vt torrens ei denunciatur; nisi ad sit casus in quo denunciatio nõ censetur bonum exitum habitura, propter Rei astutiam vel potentiam; aliudve eiusmodi: estque res valde grauis, ac negotij circumstantiæ tales essent, vt si ipsum per viam tantum denunciacionis, ad Iudicem deferretur, maxima ex parte elaberetur occasio succurrendi bono communi, impediendique mala magna quæ à communitate arceri magni referat. Quod si non sint mala magni momenti; non esse vtendum accusatione (quæ graue malum est) habet ex communi sententia Gregorius à Valent. 2. 2. dist. 5. quæst. 12. punto 1. versa. Nihilominus. Quando vero detur obligatio faciendi denunciacionem, & quando non detur, intelligendum est ex documentis traditis in præcedenti cap. tertio se & 6.

Quartum documentum est: Quando crimen vergit in detrimentum priuatum, seu alicuius tantum priuatae personæ, vt mendacium perniciosum, adulterium, homicidium, simplex furum, cum qui illud nouit, dum est in fieri, aut in prociectu vt fiat, & probare potest sufficienti testimonio, teneretur ad accusationem: nisi aliam viam commodiorem habeat, per quam impediatur damnum secuturum; vt si per solam monitionem criminosi, possit ipsum adducere ad resipiscenciam; aut sufficere illum secreto denunciare Iudici: aut de periculo monere eum qui periclitatur: nõ nominata tamen persona à qua illud imminet: quia neminem licet fama ledere priuata autoritate, vt nec in vita, aut in alijs suis bonis. Illiusmodi obligationis ratio est: quod vnusquisque debeat quantum potest, vialicita proximum ab omni damno & iniuria illatum tueri; in xta illud Ecclesiasticus 17. Attendite ab omni iniquo. Et mandauit illis vnicuique de proximo suo. Procedit autem documentum istud, etiam in casu quo quis iurauerit se seruaturum de tali re secerum, ex Nauar. in Enchir. cap. 25. nu. 33. Et ratio est:

quia tale iuramentum nullum est, tanquam vinculum iniquitatis. Ad eisdem vero intelligentiam plenior, ei accommodanda sunt antedicta pro explicatione duorum præcedentium documentorum.

Quintum documentum est: Priuatum quidem, omissione accusationis in casu quo ad eam obligatur, peccare solummodo contra charitatem, ideoque non teneri ad restitutionem damnorum siue reipub. siue priuatæ personæ inde secutorum. Officiale publicum tamen, qui ex officio obligatur accusare, teneri ad restitutionem, cum peccet etiam contra iustitiam, ex cuius violatione obligatio ipsa ad restitutionem confurgit. Et ita eidem officiali perinde vsuuenit ac custodi vineæ, qui pro debito sui officij non denunciando domino damnus vineæ, peccat & tenetur ad restitutionem eiusdem damni. Vide dicta in præcedenti lib. decimo num. 96. & 97.

128.

Sextum documentum est: Non omnes ad accusationem admitti sed aliquos ab ea repelli. Alios quidem in pœnam suorum delictorum: vt infames, per cap. Prohibentur, 2. quæst. prima, & per legem Qui accusare, aliquotq; sequentes, ff. De accusationibus. Et ratio est: quia accusatio requirit auctoritatem in accusante, qua tales carent; vt reipub. proditores, concubinarij, vsuarij publici, ac illi qui subornati falsum testimonium dixerunt. Alij vero ob indecentiam: sicque subditi prohibentur accusare suos Prelatos, serui dominos suos, & filij parentes suos ex citato c. Prohibentur, & multis alijs, in sequenti quæst. 7. Alij autem ob sexum vel ætatem: vt mulieres & pueri ex eod. cap. Prohibentur. Alij demum ob reuerentiam status ipsorum. Sic enim Clerici nisi clericatui renuncient (vt possunt, nondum in iurati sacro Ordine) nequeunt accusare, ne quidem laicos maxime in causa sanguinis, iuxta cap. Sicut Sacerdotes in citata quæst. 7. & cap. His à quibus 23. q. 8. & cap. Sententiam, Extra ne Clerici vel Monachi. Ratio vero est ex D. Thoma. 2. 2. quæst. 64. art. 4. quod Clerici ad ministerium altaris electi sunt, in quo reparaentur passio Christi, qui vt habetur 1. Pet. 2. cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur, non comminabatur. Vnde intelligi potest, accusationem, maxime in causa sanguinis, alienam esse à statu Clericorum. Quamquam ex cap. Prælati, De homicidio in 6. permiffum est illis, apud Iudicem secularem de laicis malefactoribus suis deponere, petendo emendam sibi fieri & prouideri ne contra ipsos talia de cæterò præsumantur; interca protestando expresse, quod vindictam seu pœnam sanguinis non intendant.

129.

Adverte autem ad accusationem de crimine hæresis, ob illius summam perniciem, quemlibet admitti in fauorem fidei sine qua impossibile est placere Deo ad Hebr. 11. De qua re textus est apertus in cap. Præsumunt, 2. quæst. 7. & facile deducitur ex cap. In fauorem, De hæreticis in 6. Non admitti autem similiter ad accusationem de cæteris criminibus, etiam si essent in perniciem reipub. Sotus ex preffit li. 5. De iust. & iure quæst. 5. art. 1. ad 3. Et ratio est: quia illi quos ius excludit sine exceptione, iuridice procedendo, non possunt admitti. Iidem nihilominus tale crimen (nisi sst solummodo notum eis ex sacramentali Confessione) tenentur Iudici denunciare, vt ipse faciat id quod ex officio debet ad obuiandum tali incommodo. Id quod Sotus ibidem addit ex D. Thoma & Caietano 2. 2. quæst. 68. art. 1. Et probatur: quia ius positium non repellit illos à tali denunciatione: atque ius naturale ad eam stimulat eo ipso, quod ratio dicit, esse pro ut possimus obuiandum damnis non modo publicis; sed etiam priuatis: quando quidem naturali etiam lumine ingentij notum est illud quod habetur Matth. 7. Omnia quæcumque vultis vt faciant vobis homines, & vos facite illis.

De conditionibus requisitis ad accusationem licitam.

SECTIO III.

130.

Tres sunt illiusmodi conditiones; debitus modus probandi veritatem, recta intentio, & iustitia. Circa primum notandum est: Accusatorem teneri non tantum dicere verum, sed etiam illud veritatem confirmare, non autem mendacis, aut testibus vel instrumentis falsis, in quo pecca-

ret mortaliter mendacio pernicioso, de quo dictum in præced. cap. 3. sect. 2. & ad restitutionem tenetur: nisi quod in iudicio ciuili per falsam probationem quod sum est recuperans, etiam si peccet peccato mendacij, non tenetur tamen recuperatum restituere: quia non est alienum. Hoc Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 32. expressit.

Circa secundum notandum est: Bonam eam intentionem positam esse in eo, vt ad defensionem boni publici, vel priuati, siue proprij siue alieni iustam recuperationem, accusatio instituat; idque zelo iustitiæ, non autem priuatæ vindictæ (qua aliena est à Christiana religione, iuxta cap. 1. v. 11. quæst. 3.) aut alio affectu mortaliter malo. Qua tamen in re quantumuis mortaliter peccetur, non incurritur obligatio restituendi ex Nauar. in præced. num. 31. Et ratio est: quia in eo non est læsio proximi iniusta.

Circa tertiam notandum est, quod sub initium cap. Si quem, 2. quæst. 3. citatur ex lege 1. ff. ad Senatufconsultum Turpillianum, iustitiam in accusando violari: tum calumnia, tum præuacatione, tum tergiversatione. Dicitur autem in calumniari, qui alteri falsum crimen imponit; idque scienter & ex malitia. Quod addo, quia is qui obicit alicui crimine quod bona fide putat esse verum, non calumniator, sed accusator temerarius dicitur, etiã si leuiter crediderit; quippe qui tantummodo audiuerit ab alio, neque vsus sit diligentia in examinando, an verum esset: adeoque peccauerit mortaliter, si res de qua accusat sit grauis: atque tenetur ad restitutionem detrimentorum inde secutorum.

Præuacari vero dicitur ex D. Thoma 2. 2. quæst. 68. art. 3. ad 2. qui fraudulenter occultat crimina de quibus instituit accusationem, colludens cum Reo, dissimulando vel non inducendo, quas habet contra eum, & veras legitimasq; probationes; vel acceptando falsas exceptiones, vt vincatur. Qua in re perniciosum mendacium committi genere suo mortale, ac inducens obligationem ad restitutionem damnorum inde secutorum, siue reip. siue priuatæ personæ. Dicitur denique tergiversari ex eodem D. Thoma ibidem ad 3. qui inordinate & absque iusta causa desistit ab accusatione ad quam obligatur ratione boni communis, aut saltem præcepto Iudicis, ex officio in tali causa procedentis: qua in re tanquam inferens iniuriam bono communi, perinde ac præuacando peccat peccato mendacij perniciosi.

Verum tamen aduerte quatuor modis accusatorem posse ordinare, & cum iusta causa ab accusatione desistere. Primo quidem in causa propria, seu in qua de priuata iniuria sibi illata accusat. Nisi enim sequatur scandalum aut detrimentum aliquod boni communis, aut priuati tertij personæ (quo casu nec Iudex nec accusator desistere potest à causæ prosecutione, vt nec de tali bono disp. nere) liberum est ei, etiam in criminalibus, si Iudex consentiat, cessare ab accusatione, siue condonando liberaliter iniuriam; siue accipiendo pecuniam in illius compensationem secundum quantitatem damni: Medina, in Cod. De rebus restit. q. 29. in fine, & Covar. in lib. 2. var. resolut. cap. 10. nu. 7. vsu secundum. Ad idque facit lex Transigere, Cod. De transactionibus. Secundo vero modo, quando quis initio accusationis bona fide accusauit: sed in progressu aduertit se deceptum esse, siue ab Aduocato, siue à testibus, aut certe putat Iudicem non recte iudicatum. Tunc enim potest desistere; vt ex cap. Si quem præuacauerit, 2. quæst. 3. habetur. Tertio, quando metus cadens in constantem virum iriget accusatorem desistere ab accusatione. Neque enim cum tanto dispendio tenetur persistere, nisi ad sit tanta necessitas publica, vt illud subeundum sit: Postremo propter auctoritatem & imperium Principis summi, quæ tanta est vt possit, & in principio accusationem impedire: & ceptam abolere iusta de causa: vt quando personæ criminose dignitas aut utilitas vel necessitas reipub. expolit: magisue expedit bono communi, talem personam absolui quam puniri.

SVMMARII PARS SECVNDA.

134 Cum reus scit se contra ius interrogari, aut de eo probabiliter dubitat, non tenetur respondere.

135 Quando reus censetur interrogari contra ius: & quod ex illius responsione per vim aut fraudulenter extor à contra ius, Iudex nequeat procedere aduersus ipsum.

- 136 Quod non procedit si vis aut fraus extra iudicium proveniat a persona privata: & cur perinde sit siue a Iudice siue a ipsius ministris vis aut fraus proveniat.
- 137 Casus in quo ex responsione per vim & fraudem extorta a reo in iudicio, Iudex potest contra eum procedere.
- 138 Iudici licet cum reo dissimulatione bonoque dolo uti, nec impeditur contra reum procedere, si ex levitate, nec gravi metu compulsus, nec magna fraude circumventus, crimen suum confessus sit.
- 139 De obiectione quam eius potest facere resti ad infirmandum ipsius testimonium.
- 140 Quod eam potest facere quantumcumque testimonium verum sit interuenientibus tamen tribus conditionibus, & quibus.
- 141 Reus omnifidus in iudicio de vno crimine, non tenetur respondere: Ipsi à se commissis interrogatus, quando contra eum de re libris non procedit infamia, aut semiprobatio, vel indubia equitas lenitas.
- 142 Duo casus in quibus id patitur exceptionem.
- 143 Reus de crim. lib. omnino occultis interrogatus, non tenetur respondere, tanquam non interrogatus iuridice.
- 144 Nisi sit criminosa de iustis, seu vergens in grave reipub. damnum.
- 145 Ad quid teneatur reus, qui mentiens in iudicio euasit poenam ad quam erat condemnatus.
- 146 Non tenetur reus iniuste condemnatus perinde parere iudici, aut in se condemnatus: sed interdum potest defendere, & quomodo, ac quando.
- 147 Quatenus licitum sit reo à lata in se sententia appellare.
- 148 Quando reus in carcere coniectus, possit vel non possit ex eo egere.
- 150 An tal. fuga obstat, incommoda custodibus securura aut eorum deceptio, aut effraus compodum, vel ianuarum, vel parietum carceris.
- 151 Quatenus licitum sit vel non sit ipsum in eare iniurare.
- 152 An inde sequatur aliqua obligatio ad restitutionem.

Derec, quoad ea ad que ipse tenetur antequam sit conuictus de crimine.

SECTIO IV.

144. **P**RO ratione iudicandi de peccatis quæ reus committere potest in iudicio, ad antedicta in cap. 3. sect. 4. addenda sunt aliquot documenta. Primum est: Reum non teneri ad confessionem delicti, si sufficienter sciat eam contra ius præcipi. Ratio est: quia tale præceptum cum sit iniquum, aduersatur Dei præcepto ac proinde non obligat. Nec item teneri si de eo prudenter dubitet. Ratio esse potest: quod in dubiis melior sit conditio possidentis: ideoque sit fauendum Reo manenti adhuc in possessione honoris, famæ, & vitæ. Pro quo etiam facit, quod quisque ius habeat vt bonus existimetur quamdiu non probatur malus. Attamen si crimen cuius confessionem Iudex exquirat a reo, esset in damnum publicum, vel priuatum alterius, quod vel imminet, vel sit in fieri, tunc Reus ipse tenebitur aut desistere omnino à tali damno inferendo: aut debite interrogatus, id ipsum crimen confiteri: quia Superior quamdiu recipit, aut alteri damnum imminet, habet ius interrogandi, ad propulsandum illud: & per consequens subditus ipsius adstringitur debito respondendi ei. Quod quidem ius, cum in Iudice cesset cessante omni periculo damni per ipsum propulsandi (vt cessat per penitentiam seu respicientiam plenam criminosis) cessabit quoque in subdito debitum respondendi.

135. Secundum documentum est, Confessionem delicti censei contra ius, iniuste præcipi reo, quando præcipiens non habet ad id auctoritatem, aut nulla infamia publica, vel semiprobatio vel inditia externa sufficientia præcedunt. Pro quo faciunt tradenda in capite 54. lib. sequentis de eadem auctoritate, ac de forma iudicij. Sed occurrit difficultas, An Iudex possit ex tali confessione procedere ad punitionem rei. De qua auctores & rationes in vtramque partem habet Petrus à Nauar. lib. 2. De resti. cap. 3. num. 242. & aliquot sequentibus.

Ceterum putarim dicendum: Quando Iudex minis vel tor-

metis, aut promissionibus fictis, aliisve mendacibus deceptiombus, vt dicendo se iam habere sufficientem probatorem, inditia ac testes fide dignos, cum non habeat, siue per se siue per suos administratos sine præmiis antedictis, à reo extorquet in iudicio confessionem delicti: non posse regulariter ulterius ad inquisitionem & punitionem inde procedere: sique forte bona fide ab initio processerit, eo quod clam se, à suis deceptio facta sit, debere ab intercepto desistere. Ratio est: quia effectus ex causa iniqua proueniens, est iniquus: vis autem illata contra ius, & deceptio in magnum detrimentum alienum, iniqua est. Ergo & inquisitio ac punitio inde procedens. Et confirmatur: quia ex illa non habetur ad hanc auctoritas per quam censei debet iuste fieri. Etenim sicut latro non acquirit dominium pecunie, quam minando mortem accipit à viatore: ita nec Iudex in reum auctoritatem acquirit ex confessione per vim aut aliam rationem iniquam extorta; ita ut teneatur illum in eadem immunitate relinquere, in qua fuit ante acceptam illam iniuriam; præsertim cum maius scandalum sit, & magis reipub. perniciosum, Iudicem abutendo potestate sua, iniuriam facere in iudicio: quam reum per iniquitatem confessum, dimitti impunitum. Nec enim, ex cap. Qualiter & quando 1. De accusatiombus, fas est inde nasci iniurias, vnde iura nascuntur.

Dixi autem per se vel suos ministros: quia si Iudex sciret crimen Rei, detectum quidem per iniuriam eidem Reo illatam, sed à priuata persona extra iudicium, & cui Iudex ipse nullo modo sit cooperatus: potest iuridice præcedere in inquisitione & punitione delicti, quod non est amplius occultum. Nec obstat quod detectum sit alterius malitia & iniquitas: quia id per accidens est: perinde ac si ab aliquo qui perpetrari vidisset, detectum esset per imprudentiam, qua de eo aliquid ex ore exciderit. Aduerte autem perinde esse in hac re: siue per Iudicem ipsum siue per ipsius ministros, etiam absque illius culpa, vt aut fraudereus ad confessionem delicti inducatur: quia sicut instrumenta ad causam efficientem reducantur, ita actus ministrorum iustitiae, reducantur ad actus Iudicis (inde enim iudiciales censentur) ac proinde quando ij iniqui fuerint, Iudex vtendo illis ad inquirendum aut puniendum, inique agere censebitur.

137. Addidi vero particulam, regulariter: quia quando delictum est in magnum reipub. damnum & imminens, aut adhuc possum in fieri: ad illudque auertendum ac populi scandalum, vitandum, necessaria est punitio. Iudex potest ad eam procedere: quantumcumque per iniquitatem innotuerit ei delictum: vt sic hoc sit disseminatio hæresis, proditio ciuitatis, aut aliud simile. Ratio est: quod tanta vis sit boni communis, vt ad illius conseruationem Iudicibus liceat aliquando præter iuris ordinem procedere: quando nimium eidem bono prospicere ipsi aliter non possunt. Memineris autem, ne quidem in tali casu, licitum esse Iudici procedere, cum crimen innotuit ei per solam confessionem sacramentalem, vt si Sacerdos homicidium, de quo quis apud ipsum confessus est sacramentaliter, aut alius qui audiuit de eo confitentem, reuelarit illud siue in iudicio siue extra iudicium. Qua de re iam ex instituto diximus in præced. lib. 3. cap. 2.

138. Memineris etiam antedicta non obstat quin licitum sit Iudici dissimulatione, bonoque dolo vt ad notitiam veritatis delicti, etiam si non liceat eam à reo extorquere mendacibus promissis. Pro quo facit cap. Vtilem, 22. quæst. 2. cum dicitur homines iustos aliqua simulare pro tempore ob suam vel aliorum salutem; exemplo Domini nostri, qui non habens peccatum nec carnem peccati, simulationem peccatricis carnis assumpsit; vt in carne condemnans peccatum, nos in se faceret iustitiam Dei. Ibidem quoque in argumentum adfertur ex 1. Reg. 21. quod David immutauerit os suum coram seruis regis Geth, ad euadendum manus illorum: & quod ex 4. Reg. 10. Iehu, ad tollendum de medio omnes prophetas Baal, simularit se velle eidem seruire. Facit etiam, quod dolo bono gestum est à Salomone lib. 3. Reg. cap. 3. & citatur in cap. Afferte, De præsumt. Is enim contententibus coram se mulierculis duabus de infante, quem vtraque suum esse vrgebat; veritatem detexit dolo bono, quo iussit eundem infantem medium diuidi & vnicuique partem dari: cui diuisioni cum vna consentiret, &

differtret altera: huic tanquam veræ matri infantem ipsum adiudicavit.

Memineris demum quod si ex animi leuitate reus crimē suum detexerit, nullo graui metu compulsius, nec fraude magna circumuentus, nihil ipsum iuuare, quod non sit cum eo seruatus ordo iuris: argumento ea. primi De accusationibus in 6. vbi statuitur eum, qui coram Iudice confessus est peccatum suum, non posse punitionem quam iustitia suadet euadere, allegando quod sine infamia (atque adeo contra iuris ordinem,) interrogatus sit. Adde obiter quod si Iudex dubitaret de sua potestate, aut de infamia vel indicis sufficientibus, debeat abstinere ab interrogatione Rei, tanquam acturus alioquin contra conscientiam dubiam iudeoque peccaturus.

139. Tertium documentum est, Cum multi sint (prout traditur in sequen. scct. 8.) qui de iure non admittantur ad ferendum testimonium in iudicio, quos Iudex tanquam iuriscultos, & legis executor sibi oblatos tenetur repellere: Reum ad infirmandum testimonium contra se latum, posse obicere testi aliquid de quo constat, manifeste, aut quod in iudicio sufficienter probare potest, si illud sit de numero eorum quæ reddunt inhabilem ad testificandum. Vbi aduertendum est: nunquam, ne quidem ad mortem euadendam, esse licitum obicere testi falsum crimen ad infirmandum ipsius testimonium. Ratio est: quod mendacium sit intrinsece malum, & ideo nunquam licitum, ne quidem tunc cum falsum testimonium latum fuerit nec iuris ordo seruatus. Licitum autem esse obicere crimen verum, etiam occultum, quod possit in iudicio probare. Ratio est: quia tunc reus vim vi repellit, sibiue à læsione cauēt vitando remedium sibi iure etiam naturali concessio, iuxta legem Vt vim, ff. De iust. & iur: de quo Couar. ad Clemen. Si furiosus 3. par. §. vnicō num. 1. Procedit autem non modo cum testis falsum dicit ex malitia, sed etiam cum ex ignorantia inuincibili: quæ licet à peccato excuset, non oblat tamen quin testimonium sit de se iniquum ac perniciosum, & habeat rationem iniustæ inuasionis quam propellere possit, inuasori resistendo cum moderamine inculpatæ tutelæ. Neque obstat innocentia inuasoris: quia in pari casu innocentia mihi plus teneor quam ipsi. Sic enim si furiosus in me irruat occisurus, etiam si non peccet, vt pote carens iudicio, possum ipsum occidere, si nequeam aliter euadere mortem, quam mihi allaturus est.

140. Quinimo procedere etiam, quando testimonium fuerit verum, ex eo docetur, quod Reus non peccet, ad propriam defensionem ei à iure concessam, obiciens testi verum crimen (etiam si occultum, dummodo illud sufficienter possit in iudicio probare) quo testimonium ipsius eneruet. Ad quod confirmandum facit, quod si testis inde infametur, debeat imputare non quidem reo, qui in eo vitat beneficii sibi concessio, sed potius sibi, quod sciens tale damnum sibi ex sua testificatione imminere, voluit testificari, quamuis ad id non teneretur (iuxta ante habitam in cap. 3. num. 48.) cum tam graui suo incommodo, nisi forte bonum communi exegerit.

Veruntamen aduertendum est quod attingit Sotus l. 5. De iust. & iure quest. 7. art. 3. & post eum vltra alios Gregorius à Valent. 2. 2. disput. 5. quest. 14. puncto. 3. tres conditiones requiri ad propositam criminis occulti obiectionem licitam. Prima est, vt reus illa tantum crimina testi obiciat quæ faciunt ad inuadendum ipsius testimonium. Cetera enim illi obicere, quæ ad propositam propriam defensionem necessaria non sunt, peccatum est non tantum contra charitatem, sed etiam contra iustitiam, tanquam læsio proximi sine causa iusta. Secunda conditio est, vt reus non possit alia ratione se defendere, quam eiusmodi obiectione. Non enim licet vim vi aliter repellere, quam cum moderatione inculpatæ tutelæ; quæ tunc non seruatur, cum ad defensionem infertur damnum, ad id minime necessarium; itaut inferens non defensor sed inuasor censetur. Tertia est, ne talis obiectio, pro vitando leui damno Rei, fiat cum graui damno testis, vt v. g. exponendo ipsum periculo perdendi vitam, vel maiorem partem suorum bonorum, & sic de similibus.

De Reo, quoad ea ad quæ tenetur conuictus de crimine.

SECTIO V.

141. Quartum documentum est (pro quo autores refert Petrus à Nauar. lib. 2. De ressit. c. 4. n. 170. quibus accesserunt Gregorius à Valent. 2. 2. disput. 5. quest. 13. puncto 2. & Toletus in lib. 5. Instruct. Sacerdot. cap. 58. alique recentiores) Reum de vno crimine in iudicio conuictum, de aliis occultis à se commissis interrogatum, non teneri respondere, si de illis nec infamia, nec semiprobatio, nec indicia sufficientia præ esserint. Ratio est: quia tunc non interrogatur iuridice: cum interrogatio iuridica æquiualeat iuridicæ inquisitioni speciali, quæ requirit præuiam infamiam aut semiprobatorem, vel æquipolettentia indicia prout latius declarabitur in sequenti libro num. 648. aliquotque sequentibus. Et certe cum nihil oblat quin diffamatus de furto bonum nomen habeat, famamque retineat respectu aliorum criminum quæ commisit, iniuria ei fieret si per interrogationem compelleretur ea reuelare ac se infamare. Sicut ergo quantumcumque de vno crimine sit quis diffamatus, nihilominus peccato detractionis peccatis, qui alia peccata ipsius occulta reuelat: vt pote, valde lædens famam eius, quam habebat circa ea illæsam: ita etiam peccat qui diffamatus de vno crimine, aliud occultum circa quod non habet famam læsam, interrogatione compellit reuelare, cum in eo causam det læsioni famæ proximi. Accedit quod durum sit, vt hoc ipso quod quis de aliquo crimine diffamatus est, ipse teneatur quæcumque alia à se commissæ fieri in foro externo, cum famæ, & cæterorum sorte bonorum suorum iactura graui. Vnde in cap. Cum oporteat De accusationibus, prohibetur inquisitio aduersus quemdam fieri, si non esset infamatus de eo quod inquirendum fuit.

142. Patitur autem exceptionem documentum illud in duobus casibus. Prior est, quando crimen confessum, fuerit sufficiens indicium aliorum criminum de quibus interrogatur: vt si quis conuictus esset de adulterio, & postea adulteræ maritus inueniretur occisus in suo cubiculo, talis reus posset non tantum interrogari, sed etiam cogi ad fatendum an occiderit. Posterior casus est, quando crimen de quo conuictus est Reus, ita est moraliter annexum cum alio, vt sit illius indicium sufficiens ad inquirendum, vt si quis conuictus sit occidisse hominem qui inuentus est spoliatus, interrogari potest de eiusdem spolio: & si quis conuictus sit de furto commissio in Ecclesia, potest interrogari num ipse sit qui fores illius fregerit.

143. Quintum documentum est, Reum qui crimen confessus est in iudicio, interrogatum de socii criminis, ita occultis vt nulla sit de eis infamia, nec semiprobatio, nec indicia sufficientia, non teneri respondere. Ratio est: quia talis interrogatio non est iuridica. In quam sententiam Petrus à Nauar. in citato cap. 4. num. 173. aliquot autores commemorat. Quibus adde Angelum in verbo Confessio delicti num. 4. & Nauar. in Echir. cap. 17. num. 58. & 59. ac Toletum. in supra memorato cap. 58. Est autem documentum, hoc consequens ex præcedenti. Namque eadem ratione qua reus non tenetur detegere crimen suum omnino occultum, nec etiam tenetur alienum. Et confirmatur: quia proximum in plena possessione suæ famæ exillentem infamaret læderetque sine iusta causa: immo & contra præscriptum iuris, vt patet per illud in cap. finali 15. quest. tertia Nemini (præterquam de crimine læsæ maiestatis.) de se confessio, super alienum crimen credi oportet: quoniam eius atque omnis Rei confessio periculosa est & admitti aduersus quemlibet non debet. Item per illud in cap. 1. De confessis. De se confessi super aliorum conscientis interrogari non debent: & (crimine læsæ maiestatis excepto) de reatu proprio periculosa confitentis confessio, non est aduersus quemlibet admittenda. Aduere autem primo: modum quo periculosa sit eiusmodi confessio, haberi ex lege finali Cod. De accusationibus: nempe quod faciat aliquando ad se vindicandum de suis inimicis, aut deis quorum opem implorauit, nec fauerint: aliquando vero ad se liberandum, accusando tanquam

tanquam complices viros graues & potentes, spe concepta se eadem via liberandum quia illi.

144. **Aduerte secundo**, exceptionem illam de crimine læsæ maiestatis, complecti omnia crimina vrgentia in commune reipub. damnata: qualia censentur hæresis, prodition ciuitatis, coniuratio in Principem, falsatio monetæ, latrocinium publicum, seu quo latrones vias publicas obsident, conspiciant que depradari quoscumque potuerint, & id genus alia, quibus obuiare Iudex tenetur ex officio, in eoque consulere bono communi, quocumque priuati in commodo non obstante. Adeout cognoscens in eam rem opus esse reuelatione complicitum, debeat illam exigere à Reo, qui eam tenetur facere, etiam non interrogatus, ex doctrina D. Thomæ 2. 2. quæst. 70. art. 1. ad 2. Non obstante item, quod forte sine iuramento promiserit se non reuelaturum complices ipsos: quia iuramentum non obligat quando seruari nequit absque peccato: quale est quod contra rationis dictam. en committitur, posthabendo bonum commune priuato.

Aduerte tertio, ex Petro à Nauar. lib. 2. De resusc. cap. 4. par. 2. dubit. 6. hanc regulam dari posse. Vt quoties ex non inquirendo maius malum commune consequitur, liceat sine præuia infamia procedere inquirendo. Ex quo, in præced. dubit. 5. nu. 173. & 174. adde: in criminibus priuatis qua complicitatem ex sua natura requirunt, Reum de complicitibus Iudice interrogatum tenetur respondere eique parere, quando necessarium fuerit ad bonum commune peccatores occultos detegere. Ratio est: quia necessitate exigente, inferiores tenentur Superioribus cooperari in conseruatione boni communis. Et certe quando crimen, quod nequit sine facio perpetrari publicum est, & constat de vno auctore illius, consequenter publicum est, alium aliquem esse cum eo eiusdem criminis reum: vnde nisi de illo Iudex inquireat officio suo satisfaciens: populus occasione capiet exilimandi quod ipse velit relinquere peccata impunita, quæ æstimatio impunitatis in magnum reipub. damnatum cederet. Jam si nulla necessitas vrgeat, secretum, procuratio dictat, seruandum est: ita ut nec Iudex debeat interrogare, nec reus teneatur interroganti respondere.

De Reo, quoad ea, ad qua tenetur postprolatam in ipsum Iudicis sententiam.

SECTIO VI.

145. **Septimum documentum est**: Reum qui legitime interrogatus veritatem negauit, & ideo absolutus est à Iudice non teneri in conscientia soluere pœnam ad quam condemnatus fuisse veritatem confitens, si ea esset corporalis vt mors, mutilatio, exilium, &c. tum quia non tenetur ad talem pœnam ante Iudicis condemnationem, vt receptum esse notat Nauar. in Enchir. cap. 8. num. 49. tum quia talem pœnam in seipsum exequi, vt seipsum occidat, vel mutilare, est quid immane, & à quo abhorret natura, vel saltem est valde durum: vt cum est diffamatiuum sui, vt v. g. a bire in exilium. Intereffe autem pecuniarium si quod ex tali mendacio quis iniuste patitur tenebitur refarcire: vt quando ex lege condemnandus erat ad multam pecuniarium in alicuius vtilitatem, aut compellendus erat rescindere aliquem contractum alicui damnosum, aut refarcire damnum aliquod temporale, quod intulit delinquendo; & sic de similibus, in quibus inuenitur proximum læsisse contra iustitiam. De quo vide dicta in præced. lib. 13. num. 293. Et aduerte obiter pro praxi, quod Nauarrus habet in Enchir. cap. 25. num. 38. cum qui rite interrogatus negauit delictum, quod confiteri tenebatur, & nihilominus damnatus ducitur ad supplicium, non teneri illud confiteri, nisi inde aliquid notabile damnum alioqui sequeretur: quia nullo iure contrarium euinci potest, ita ut ad salutem animæ sufficiat ei debita confessio, cum absolutione sacramentali, iuxta cap. Quem pœnit. De pœnit. dist. 1.

146. **Septimum documentum est**. Reum iuste condemnatum teneri in conscientia parere Iudici, nec posse per violentiam resistere, iuxta illud ad Ro. 13. Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit, Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem

acquirunt.] Iniuste damnatum vero non teneri parere, posseque licite Iudici resistere tanquam iniuri, & eo iniurissimo: vt pote qui iniuriam inferat quam propulsare deberet. Quamquam si talis resistentia reipub. perturbationem pareret, esset ab ea abstinendum, præferendo bonum commune priuato. Habent hoc documentum D. Thomas 2. 2. quæst. 69. art. 4. & cum eo Caietanus & cæteri interpretes ipsius ibidem, ac Sotus in 5. De iust. & iure quæst. 6. art. 4. ac Gregor. à Valent. disput. 5. quæst. 13. puncto. 4. Habet item Gabriel in 4. dist. 13. quæst. 6. art. 2. concl. 6.

Aduerte autem ex Soto ibidem, innocentem qui secundum allegata & probata conuictus nocens ad mortem damnatus est, etiam ob innocentiam suam licite possit se defendere, vel fugiendo vel recipiendo se in locum aliquem munitum, aut connitendo dum capitur, liberare se à satellitum manibus: non posse tamen per vim resistere, inferendo mortem aut vulnera infligendo Iudici, vel aliis iustitiæ ministris. Ratio Soti est, quod cum Iudex in iudicio probatum nocentem iuste condemnare possit (prout habitum est in præced. lib. 21. num. 30.) si condemnatus possit etiam vi & armis se à Iudice aut à ministris ipsius defendere, daretur in eo bellum ex vtraque parte iustum. At non ita est, vt patet ex eo, quod talis innocens se defendendo se per vim, si Iudicem aut ministros eius vulneraret, iuste puniretur (etiam cognita postea ipsius innocentia) tanquam is qui Iudici videnti iure suo in eo condemnando, fecerit iniuriam. Veruntamen si condemnatus Iudicem roget vt veritatem melius exploret, indicata ei aliqua via, qua probabiliter possit eam detegere, nec velit acquiescere, sed persistere in executione condemnationis, poterit contra eum tanquam iniustum iniuriam se per vim tueri: nisi obstat inde securata perturbatio reipublicæ.

147. **Octauum documentum est**: Reum scientem se iniuste à Iudice grauari, posse licite ab ipsius sententia ad Iudicem superiorem appellare: prout patet exemplo D. Pauli qui Cæsarem appellauit Actorum cap. 25. Et confirmatur ratione, quia iure naturali vnicuique concessum est defendere seipsum meliori quo potest modo: atque oppresso per iniustam sententiam, tanquam vnus valde bonus, conceditur appellatio: per illud in cap. Omnis oppressus 2. quæst. 6. Omnis oppressus libere Sacerdotum si voverit appellet iudicium, & à nullo prohibeatur: sed ab his fulciatur, & liberetur & audiatur. Neque obstat, quod appellatio sit pro uocatio ab inferiore ad superiorem Iudicem, vt sententiam illius male iniusteque latam reformet: quia Iudex inferior imputare sibi debet in commodum, quod ex tali appellatione fecutum ei fuerit. Cum enim in mortalibus iudicia inferiora pendeant à superioribus à quibus dirigantur ac corrigantur, is nullam iniuriam facit inferiori Iudici, qui per sententiam ipsius iniuste grauatus, prouidet sibi appellatione ad superiorem, confidens quod suam innocentiam cognoscat.

Quod si reus sciens iuste latam esse contra se sententiam, appeller ad eam repellendam, vel differendam illius executionem: tanquam calumniose defendens se, peccat mortaliter, tum violando obedientiam Iudici debitam, tum etiam faciendo iniuriam eidem; quasi sententiam falsam tulerit; & testibus, quasi falsum testimonium dixerint, tum denique aduersario, perturbando ius ipsius, cui tenetur refundere expensas quas ideo fecerit, prout expressum est in cap. Omnino, 2. quæst. 6. Quod si dubia sit sententiæ æquitas iudicio patronorum, non erit illicita appellatio in criminalibus: in quibus Iudex inclinare debet in Rei fauorem, iuxta illud in regula 11. iuris in 6. Cum sunt partium iura obscura, reo potius fauendum est, quam auctori.

In ciuilibus vero, et si idem possit habere locum, quando Iudex in iudicando sequutus est opinionem minus probabilem, aut etiam probabilem æque ac contrariam (cum tunc Iudex superior possit ipsi appellanti perinde fauere ac Iudex inferior à quo appellat, fuit suo aduersario habenti tantum ius æquale) non tamen quando iudicauit secundum communem, probabilioremque opinionem: quia tunc prout debuit, sententiam tulit pro eo qui fuit potior in iure. Hoc etiam documentum locis citatis habent D. Thomæ & ipsius interpretes, habent item Sotus in præced. art. 3.

Gregor.

Gregor. à Valent. puncto 3. & Gabriel in eadem conclusio-
ne sexta.

De fuga rei ex carcere.

SECTIO VII.

148.

Nonum documentum est (quod habent adhuc memo-
rati auctores locis pro septimo documento citatis. &
alij quorū meminit Covar. lib. 1. var. resolut. cap. 2. nu. 10.)
Reum criminis sicut ne in carcere coniciatur à iustitiā in-
iustis potest eadere ex eorum manibus, dummodo ipsis
cum non sint iniusti aggressores, non inferat vim percutiendo,
vulnerando, occidendo: ita etiam captum & in carcerem
coniectum, posse vitā suā, de qua periclitatur, consulere
et eadendo è carcere; dummodo id faciat sine vi custodibus
illata. Ratio est: quia in eo vitur iure quod habet conser-
vandi vitam, nec in eo est inobediens; quia carceri à Iudice
mancipatur, non quidem puniendo ipsum, sed custodi-
endo puniendum. Quod si puniret iuste condemnando ipsum
ad carcerem siue temporalem, vt donec soluat debitum: si-
ne perpetuum (ea scilicet ratione, qua Ecclesia materna be-
nignitate à pena mortis abstinens crimina grauiora ne im-
punita maneat, pena perpetui carceris punit, congruen-
ter cap. Quamuis De penis in 6.) reus teneretur obedire;
nec licite posset exire: prout expresserunt in iisdem locis Caiet.
dubio 2. & Sotus circa medium illius articuli 4. præfer-
tim cum pena carceris sit eius conditionis, vt non egeat
executione alterius quam puniri: vnde fit vt ad eam dam-
natus, teneatur sua cooperatione illam subire, perinde ac
multatus exilio, tenetur in exilium ire, & prohibitus exire
ciuitatem, tenetur in ea permanere.

149.

Nisi forte sententia fuerit iniusta, lata ne seruatō le-
gitimo iuris ordine: ita causa iusta detur excusans ab illius
obseruatione: qualis est ex Nauar. in Enchir. cap. 17. num. 101.
in eo qui ob debita damnatus ad carcerem, nihil omnino
habet vnde soluat. Quod præferim verum est, si fugiat cum
bona intentione dandi operam vt suo labore, aut aliter ac-
quirat vnde satisfaciat creditoribus: quod quidem rationa-
biliter his displicere non potest: cum sic negotiorū illorum
melius geratur, quam ipso manente in carcere. Qualis item
est in eo, cui ad perpetuum carcerem damnato, custos car-
ceris inique detrahit necessarium cibum, aut aliquid cate-
rorum, sine quibus nequit sustentare vitam. Nam quamuis
sententia iusta fuerit, modus tamen exequendi eam, est tunc
iniustus, ideoque subici ei necesse non est.

Decimum documentum est: Dubitationem quidem ef-
se, ac dissensionem inter Doctores, vt rum liceat reo fugere
è carcere non obstantibus in eodem quæ custodibus
inde subsequenter; aut in eum finem, eosdem custodes
aliqua arte fallere, vt largum potum & cibum illis procu-
rando vt contingat ipsis tunc dormire cum adierit occasio
fugendi: aut etiam compedes limare fores efringere, aut
murum perforare. Partem autem affirmantem sufficienter
probabilem esse ad hoc vt reus eam sequi volens, non de-
beat molestari in confessione, recusando ei absolutionem.
Ratio est: quia licet magnæ virtutis esset (contrarium tenen-
do) nolle obsequi naturali propensione, quam quisque valde
vehementem habet ad vitam propriam tuendam: sed vel-
le mori pro iustitia, id est, poenam suo peccato iuste debi-
tam exolere in exemplum aliorum: ad id tamen non tene-
tur, neque tale quid ab eo exigendum est, tanquam durum
valde, nimirum arduum habita ratione humanæ infir-
mitatis.

Neque vero fuga quæ ex præcedenti documento licita
est, redditur illicita per subrepturam custodibus incom-
moda, vt docent Caiet. 2. 2. quæst. 64. art. 4. & Sotus lib. 5. De iust.
& iure quæst. 6. a. 1. q. ad 2. hac ratione: quod talia incom-
moda ex ea fuga non sequantur intentione fugientis; sed per
accidens, dum reus ipse vitur iure suo conseruandi propria
vitam. Nec reddi illicitam deceptione custodum, signi-
ficant Angelus in verbo Fugere, num. 1. & Tabiena in ver-
bo Accusatio, quæst. 10. Id quod intelligendum est, dum-
modo abit omne mendacium siue verbi, siue facti, siue
cuiuscumque signi: quia cum illud intrinsece malum sit,
nulla ratione licere potest: adeo ut talis deceptio debeat cō-

littere in aliquibus æquiuocationibus siue dictorum, siue
factorum, siue quorumcumque signorum externorum, ad
quas si custodes non aduertant, stultitia ac negligentia ip-
sorum possit attribui. Nec demum reddi illicitam ob efrac-
tionem compedum, & carceris (dummodo nulla vis illata
fuerit custodibus ipsis, ligando quos, obturando eos ne cla-
ment, percutiendo, aliove corporali damno eos afficiendo)
præter cæteros tenent Caiet. 2. 2. quæst. 69. art. 4. dubio 3.
ac cæteri D. Thomæ interpretes, ad eundem articulum, Sotus
loco citato, Nauar. in Enchir. cap. 17. nu. 102. Gregor. à
Valent. 2. 2. disput. 5. quæst. 13. puncto 4. ad 5. contra 3. con-
clusionem, Toletus in instruct. Sacerd. lib. 5. cap. 58. Quo-
rum fundamentum est; quod habens ius fugiendi ad vitæ
suæ conseruationem, possit tollere fugæ impedimentum,
dummodo nullum in eo visum iniuste inferat.

Eorum autem qui contrarium tenent (inter quos est Co-
uar. lib. 1. var. resolut. cap. 2. num. 14.) præcipuum fundamen-
tum est ab eodem Cotar. propositum; quod leges ciuiles
(eas ipse refert) imponant talibus efrac-toribus penas gra-
uissimas, quæ iniuste essent, tanquam impostæ ob nullam
culpam. Ad quod respondendi potest; propterea tales leges
non esse iniustas: quod iusta de causa imponantur, nempe
ad conseruandum bono communi, pro quo priuatum gra-
uare sine sua culpa, non est de se iniustum.

Atque tenentes licitam esse talem efrac-tionem, consequen-
ter tenent licitum esse aliis illam efrac-tori conseruare: nisi ex
officio tenentur tanquam ministri iustitiæ eadem impe-
dire: quia in eo grauius peccarent peccato infidelitatis.
Iidem vero dissident in eo, quod Caiet ad eundem art. 4.
in explicatione quintæ dubitationis, nonnullique alij D.
Thomæ interpretes concedant: amicos ad talem efrac-tio-
nem suppeditare posse Reo instrumenta, quantumcumque
non possint eis vt in eum finem: quia id esset potestati pub-
licæ vim inferre, iustitiæ ordinem perturbare, nihilque tu-
tum ludicibus relinquere. Sotus vero loco citato (cui Greg.
à Valent. assentitur loco citato in responsione ad secun-
dam probationem) negat tam illud prius quam istud posse
reus efficere. Cæterum in vsu fori poenitentialis excusa-
tionem teneri posse Caietani sententiam, quoad eum; qui
neque ex obligatione sui officij, neque ex mandato regis aut
alterius Superioris, neque ex qualitate delicti, neque ex
alia re particulari prohibetur tale auxilium præbere, at-
que probabiliter credit, quod reus sine corporali poena
resipiscet à peccato. Etenim cum his conditionibus po-
test ipsum iurare ad euadendum manus ministrorum ius-
titiæ, prout habet Nauar. in seq. num. 103. antequam capia-
tur; vt v. g. commodare illi equum ad fugiendum, dare
illi seruum comitem per quem introducatur in aliquem
locum tutum. Et certe si non esset licitum præbere reo in-
strumenta quibus tollat fugiendi impedimenta, nihil esset
cur conseruaret licitum suadere ei fugam cum efrac-tione
vinculorum & carceris, cum instrumenta ad talem efrac-
tionem necessaria vix moraliter possit habere aliunde
quam ab amicis.

In questione autem quæ moueri potest, An reus teneatur
ad restitutionem damni, quod in carcere fecit, frangendo:
nihil est quod immoremur: quia, vt loco citato ad 3. dubit.
in fine Caiet. ait, non se præbebit in ea re difficilem si
possit; aut si non possit, excusabitur facile in conscientia:
præferim cum illud intulerit vacando rei licitæ, vt ensiu-
re quod habuit conseruandi vitam; perinde ac si hostes
se insequentes fugiens, conculcasset alienas sègetes. Quæ
ratio ostendit quod Gregor. à Valent. loco cit. infirmat
paulo ante quartam conclusionem: non esse certum, dari in
tali casu obligationem ad restitutionem; quia cum in eo
non peccetur, nec committitur iniustitia, quæ sit radix talis
obligationis.

Pari quoque ratione idem ab eadem excusari posse vi-
detur, si ex portarum efrac-tione, aliqui pro debitis in car-
cere simul detenti fugerint, & creditoribus illa perierint:
quæ cur is restituere teneatur (nisi forte nolentibus fugere,
præstauerit fugam) ratio non satis apparet. Tunc enim per-
inde contingit ac cum hostes, cum ipso plures alios per-
sequerentur, ipseque fracta sepe qua cingitur ager, per me-
dias segetes fugiat, illique alij videntes, eum sequantur &

segetes

segetes conculcentur. Ad quod damnum reparandum aemo facile dixerit ipsum teneri, cum illius causam non aliter dederit, quam vtendo iure iuro.

Ceterum licet non desint, qui his contradicant: nobis tamen sufficere potest, quod non careant fundamento sufficienti ad probabilitatem moralem; cui quoad forum conscientie possit reus se conformare, sine obice sacramentalis absolutionis, maxime cum in fauorem illius sit inclinandum in dubio, iuxta illud in cap. Alligant. 2. 6. quæst. 7. Melius est propter misericordiam rationem reddere, quam propter crudelitatem. Et illud ex cap. finali De sent. & re iudicata, quod in debito præferatur sententia inclinans in fauorem Rei. Adde & regulam 11. iuris in 6. Cum sunt partium iura obscura, reo fauendum est potius quam actori.]

SVMMARII PARS TERTIA.

- 153 Non omnes idonei sunt ad testimonium ferendum; & qui reiciantur ob malos mores.
- 154 Quis h naturam, & quid fortunam.
- 155 Quis ob affectum voluntatis inordinatum.
- 156 Qui ob suum statum, & de casu in quo ad testificandum admittitur is qui est iure inhabilis.
- 157 Quando quis vocatus in test. in coram iudice, teneatur vel non teneatur testificari non habens contestes.
- 158 Duo casus in quibus is qui. Lus nouit aliquid c. imen, teneatur illud iudici reuelare.
- 159 Quando quis teneatur reuelare quod promisit & iurauit se seruaturum secretum.
- 160 Quando non possit.
- 161 Obligatio est ex charitate offerendi se in iudicio ad ferendum testimonium, cum id fieri potest sine proprio in omnimodo graui.
- 162 Quædam circa id ipsum aduertenda.
- 163 Quando celans veritatem quam reuelare tenetur incurrat obligationem ad restitutionem.
- 164 Quando non incurrat.
- 165 Facto edicto sub excommunicatione vt aliqua scriptura proferatur, quando is qui illam habet teneatur, & quando non teneatur proferre.
- 166 Differentia inter testimonium debitum solum ex charitate, & debitum etiam ex iustitia.
- 167 Explicatio dulij, An qui testimonio suo falso exposuit aliquem condemnationi ad mortem, teneatur seipsum retractare, cum vite proprie periculo.
- 168 Duo casus in quibus tenetur, quando tulit cum aliis falsum testimonium.
- 169 Tres in quibus tunc non tenetur.

De teste.

SECTIO VIII.

De hoc agunt Canonistæ ad titulum De testibus & attestacionibus, D. Thomas & interpretes ipsius. 2. 2. quæst. 70. artic. 3. Sotus in 5. Dei iust. & iure quæst. 7. Gregorius à Valent. disp. 5. quæst. 14. Summularij in verbo Testis, Nauar. in Enchir. cap. 25. num. 40. & aliquot sequentibus, Toletus in instruct. Sacerd. lib. 5. cap. 59. atque alij.

Principio autem aduertendum est, non debere quemuis ad ferendum in iudicio testimonium indifferenter admitti: prout patet, tum per illud quod Exodi 23. prohibetur in iudicio plurimorum acquiescere sententiæ; tum etiam quia ratio dicit, illum tantum esse in testem adhibendum, qui dignus sit, cui fides adhibeatur in iudicio. Vnde fit, vt expendere oporteat, an aliquis sit, quod ipsum suspectum ac testimonium ipsius, tanquam indignum audiri in iudicio, inefficax reddat. Modus vero expendendi est: vt in eo considerentur mores, natura, fortuna, animus, & status. Quæ quoad mores consideranda est hominis malitia: quæ eum faciat illum male affectum ad Deum reddi: pariter suspectum de defectu bonæ affectionis erga proximum. Qua ratione à testificando contra Catholicum, reiciuntur infideles; & ita ij qui ad testificandum admittuntur fideles esse debere, statuitur in cap. primo testibus, & attest. & ab eo

numero nominatim excluduntur Iudæi in cap. Non potest. 2. quæst. 7. & cum eis tam pagani quam hæretici, in cap. Pagani, ibidem. Aduersus se inuicem vero iidem testari non prohibentur. ex cap. Si hæreticus, adhuc ibidem. Eadem quoque ratione reiciuntur infames, tanquam homines nequam, etiam si orthodoxi. Pro quo textus habetur in Cap. Alicui erroris, eadem quæst. 7. & in cap. Præterea De testibus cogendis, §. secundò.

Quoad naturam: consideranda est ex ea dependens inopia consilij: ob quam impuberes (& pari, vt etiam maiori ratione furiosi) excluduntur à munere testificandi, 4. quæst. capit. 1. his verbis. Ad testimonium autem infra annum 14. lue ætatis constituti, non admittantur. De quo videnda est glossa ibidem. Excluduntur etiam mulieres, ex cap. Mulierem 33. quæst. 4. idque in causa criminali, vt glossa ibidem notat: addita exceptione casuum in quibus ob enormitatem criminis, ad testimonium admittantur etiam infames: sicut meretrix ad testimonium admittitur aduersus simoniacum, ex cap. Tanta, De simonia. Aduerte obiter commune esse mulieri cum impubere ac quibusdam alijs, vt in testamento non debeat testis adhiberi; ex titulo De testamentis §. Testis, Instituitis.

Quoad fortunam: consideranda est conditio tum seruitutis tum paupertatis. Ob hanc enim pauperes à testimonio repelluntur, ex cap. Prohibentur, 2. quæst. prima. Quod ibidem glossa ad verbum Paupertatem temperat limitatione hac. Dummodo ratione paupertatis sint suspecti: quæ insinuat in cap. Si testes §. Item testium 4. quæst. tertia, illis verbis. An etiam egenus sit vt lucri causa quid facile admittat. Ob illam vero, seruitutem inquam, in eodem cap. §. Item idonei, excluduntur tanquam non idonei, testes illi quibus imperari potest vt testes fiant, prout seruis, potest à dominis. Verumtamen, vt in sequenti §. additur, serui responso tunc est credendum, cum ad eruendam veritatem non est alia probatio. Adde & tunc, cum casus adfuit in quibus etiam contra dominos, testari possunt. Qui tres sunt, adulterij, defraudati census, & læsæ maiestatis, ex cap. Quæstionem; 12. quæst. 2.

Quoad animum affectumue voluntatis: considerandum est num is inordinatus sit, & ideo perturbet iudicium: quando quidem in teste est cauendum. Et sic iura non permittunt, quemquam esse testem in re propria, ex cap. Si testes §. Item omnibus 4. quæst. 3. nec gerens cum aliquo inimicitias admittitur testis contra illum, tanquam suspectus ne nocere cupiat: & læsus, se vlci sci velit. De quo est textus expressus 3. quæst. 5. cap. Accusatores 1. Idem esse dicendum de domesticis, familiaribus & consanguineis, habetur ex sequen. cap. Accusatores 3. vbi ratio redditur, quod amor in familiaribus & propinquis suspectus esse debeat, tanquam impediens veritatem videre, prout oportet ad ferendum debite testimonium. Verumtamen si crimen sit læsæ maiestatis humanae, vt proditio ciuitatis, vel coniuratio in Principem, seruis testari potest contra dominum, & filius contra patrem: argumento legis penult. Ad legem Iuliam maiestatis. Et confirmatur ex eo, quod non stat ipsi iniuria, cum constet ad talia publica damna propulsanda priuatos teneri etiam vitam profundere. Vnde quod dicitur patrem exheredare posse filium à quo criminaliter accusatus est, intelligi debet cum exceptione casus læsæ maiestatis, ex Angelo in verbo Exhereditatio num. 1. & Sylu. Hereditas 2. quæst. 3. Idem maiori ratione dici potest, si crimen sit læsæ maiestatis diuinæ, vt disseminatio hæresis, cum periculosior sit factura salutis animarum quam commodorum temporalium: & Dei honor cuique commodatior esse debeat, quam vita non modo parentum, sed etiam propria.

Quoad statum deniq; duo sunt consideranda. Alterum, quod quia Clericis solent læci esse infesti, hos aduersus illos non admitti testes in causis criminalibus, prout late 2. quæst. 7. tractatur ex professo. Alterum vero, quod nullus simul possit esse accusator, Iudex, & testis. De quo est textus præclarus, 4. quæst. 4. cap. 1.

Ceterum quia iure naturæ & lege charitatis, quisque tenetur iniuste læso fauere potius, quam legenti qui quis ille sit: quando id læsus indiget auxilio alicuius ex impeditis testificari, vt quando non inuenit alium qui posset testificari,

debere

154.

155.

156.

debere per talem ei subueniri: quia inhabilitas est tantum de iure humano, quod non potest legi charitatis, vel iuri naturæ præiudicare. An autem ad sit eiusmodi indigentia, colligendum est ex natura causæ, & ex loci, temporis, ac personarum circumstantiis. Quæ si nequeat ea ratione colligi, standum erit iuramento ipsius indigentis, quo confirmet se non posse alium testem habere: nec enim tunc offert se alia ratio cognoscendæ veritatis. Porro dubium non est, quin ob scandalum aliorum vel proprium detrimentum notabile, iure inhabilis perinde ac habilis excusetur à testificando. Hæcque hæctenus de prohibitis testificari. De permissis ad idque habilibus, pro plena ratione iudicandi de peccatis nobis proposita antedictis incipit. 3. sect. 5. addenda est aliquot dubiorum explicatio.

De teste habili seu idoneo, aliquot dubiorum explicatio.

SECTIO IX

157.

PRIMUM EST, An cum Iudex scitur procedere iuridice, & vnus solus est qui adhibere possit tanquã idoneus ad testificandum, is ab ipso Iudice interrogatus, teneatur veritatem aperire. De quo p. sumus probabiliter tenere cū Soto in 5. de iust. & iure, quest. 7. art. 1. sub finem, non teneri si interrogetur via inquisitionis; nisi infamia sufficienter probata, vel indicia satis manifesta præcedant. Hoc enim est quod D. Thomas 2. 2. quest. 70. art. 1. in corpore, asserit, tunc testem iuridice interrogari, cum de manifestis, vel de iis de quibus infamia præcessit interrogatur. Ratioque est, quod omnino occulta nõ subsint inquirentis iurisdictioni, quæ ad vsum suum requirit vt potestatem, sic & scientiam publicam. Quæ dere videlicet in præced. num. 47. Teneri autem fateri veritatem, si iuridice interrogetur via accusationis, vt censendus est interrogari, quando accusator adest, offerens se ad crimen in iudicio probandũ producendumque testes, & ipse qui solus scit producitur. Quem iuridice interrogatum teneri veritatem fateri, prout expressit Sotus, ratio hæc suadet: quia Iudex ex officio suo obligatur ipsum interrogare: tum vt consulat famæ accusatoris, qui aliqui haberetur calumniator; sicque dampnum referret ex procuracione boni communis: tum ad vitandum popul. scandalum, qui iudicabit peccata impunita relinquere, quod erit reipub. perniciosum: tum ad reprimentam peccandi licentiam, Oderunt enim peccare mali formidine pœnæ.

Iam vero, eadem lege, qua Iudex ad vitanda eiusmodi incommoda in repub. teneatur exposcente ac urgente accusatore, testem sibi productum interrogare, teneatur testis ipse respondere, siue solus sit, siue sint alij contestes; præsertim cum sufficiens infamia ex eo censeretur possit præcedere in iudicio, quod accusator ad sit omnium exceptione maior, qui protestatur se accusationem suam probaturum. Neque ex eo excusabitur, quod vnus testimonium non faciat plenam probationem: quia licet non sufficiat ad condemnandum reum: sufficit tamen ad extorquendam ab eo, etiam per torturam si aliter non possit, confessionem veritatis, ad quam teneatur antegressa semiprobatione eiusmodi.

158.

SECUNDVM DVBIVM EST, Num aliquando is qui solus nouit crimen aliquod, teneatur illud Iudici reuelare non interrogatus. Ad quod respondetur, duos casus dari in quibus teneatur. Prior est cum crimen est contra commune bonum reipub. aut notabiliter lædit iniuste personam aliquam priuatam, taleque est in fieri, seu adhuc pendet in futurum. Tunc enim qui nouit reum talis criminis, quantumque solus non erit, nec à Iudice interrogatur, teneatur ex charitate (nisi nosset tantummodo ex sacramentali confessione) illum reuelare eidem Iudici: tanquam ei cui ex officio incumbit cura boni communis & defensionis innocentis. Nec obstat periculum cui reus ipse exponitur per tale testimonium; quia debet id sibi imputare, non autem testificantem, qui dampnum commune præferre debet priuato; & dampnum innocentis, damno nocentis.

Posterior casus est; quando crimen est notorium, & criminofus occultus, ac Superior generaliter edicit sub graui

pœna (qua scilicet ostendat se strictè obedientiam imponere) vt quicumque sciuerit in particulari talis criminis perpetratores, cum sibi reuelet: quisquis enim scit, etiam si solus, teneatur ipsum reuelare. Ratio est: quod obediendum sit iusto Superioris præcepto: quale merito censetur propositum: quando quidem iustum est præcipere, vt auctores perpetratorum criminum, à quocumque illos sciente, reuelentur. Alias enim in graue reipub. detrimentum, crimina impunita manerent: eaque ratione mali passim fierent audaciores ad delinquendum.

Aduerte autem priorem casum procedere quantumcunque promiserit quis, ac etiam iurauerit se seruaturum secretum iuxta receptam D. Thomæ doctrinam 2. 2. quest. 70. art. 1. ad 2. Ratio vero est, quod tale siue promissum iuramentum non sit obligatorium tanquam factum de re mala, nempe de transgressione iuris naturalis, obligantis ad postponendum dampnum priuati, damno communitatis, & dampnum criminofosi, damno innocentis. Sicque cap. In malis 22. quest. 4. dicitur. In malis promissis rescinde fidem: & Regula 69. iuris in 6. In malis promissis non expedit fidem obseruari, & cap. Inter cætera 22. quest. 4. & cap. Quanto De iureiurando, iuramentum non esse institutum vt vinculum esset iniquitatis: ac etiam Regula 58. iuris in 6. non esse obligatorium contra bonos mores præstitum iuramentum.

Quod autem posterior casus non procedat illo eodem modo (quæ est etiam D. Thomæ loco citato recepta sententia) ex eo intelligitur, quod tam promissum quam iuramentum de iure naturæ seruandum sit, cum seruari potest sine dispendio salutis. Potest autem in casu in quo nulla imminet læsio boni, siue communis siue priuati: vt cum reus sic est emendatus, vt nihil sit de eo timendum in posterum: & quoad præteritum, paratus sit omnino damnare: facere quantum poterit. Neque in contrarium vrget Superioris præceptum: quia ipsum est humanum, & præceptum seruandi promissum ac iuramentum, est naturale: idcoque illi præualeat. Neque item, quod peccatum manebit impunitum: quia cum nulla præuia sit infamia, nec indicia manifesta, vel accusatio, nullum potest inde oriri popul. scandalum. Adde & quod commendabile sit occultorum punitionem relinquere diuino iudicio, quando ex eis nullum notabile dampnum imminet.

Atque hinc inferre licet Doctores, Procuratores, Tabelliones, Aduocatos, Consiliarios, Medicos, Chirargos, Obstretrices & similes, quibus aliqui sua secreta litium, dubiorum, & morborum aperunt, vt eorum consilio, auxilio & opera iuuentur: nullo modo posse reuelare secreta sibi commissa, testificando contra eos, nisi illa sint in dampnum imminens communitatis, aut tertiæ personæ innocentis; ne si quidem interrogentur à Iudice sub iuramento, quia non habet ad id sufficientem auctoritatem: eum, vt diximus, præceptum de seruando secreto admisso, sit iuris naturalis, ideoque præualeat præcepto de eodem reuelando, quod tantum est humanum.

TERTIVM DVBIVM EST, An is qui testis est idoneus, teneatur nõ vocatus aliquando offerre se ad testimonium ferendum in iudicio. Ad hoc iuxta receptam D. Thomæ sententiam. 2. 2. quest. 70. art. 1. in corpore: respondetur affirmatiue: quia lege charitatis quisque teneatur proximo in necessitate existenti succurrere; iuxta illud: Mandauit illis vnique de proximo suo Ecclesiasticis 17. Eristud, Eripite pauperem & egenum de manu peccatoris liberate, Psal. 81. ac illud Erue eos qui ducuntur ad mortem Proverb. 24. Sic autem accipienda est responsio, vt non procedat cum quis prudenter iudicat se nihil profuturum suo testimonio. Item cum reus dampnum passurus, iuste patietur: quia illud debebit sibi imputare, qui illius periculo, volens se exposuerit. Adde quod aduersa pars læsæ, iuste Iudicem, vt sibi satisfiat vrgens, merito possit conqueri non vocatum offerre se ad testificandum, cum ipsius damno non leui. Neque item procedat (nisi grauis reip. perniciosa auertenda exposceret) quando testimonium valde damnosum esset ipsi testificantem: vt si haberet scripturam qua exhibitum in iudicio, multum quidem iuaret aliquam in causa magnæ quantitatis pecuniarum; sed ex illius exhibitione merito

159.

fuis & sibi ipsi timet notabile damnum in bonis suis & suorum temporalibus, in vita, vel in fama: posset non exhibere: quia in casu nimis difficili, præcepti obligatio suspenditur. Secus vero si modicum sit damnum quod sibi timet, & graue quod imminet proximo innocenti: à quo liberari potest ipsius testificatione. Nam per modicum incommodum non suspenditur lex charitatis.

162. Aduerte autem primo, vt sua sic & suorum incommoda graua, excusare ab obligatione testificandi: quia testificationes damnosæ communiter solent generare dissensiones, rixas, & inimicitias: quæ inter sanguine iunctos sunt in re. pub. valde perniciosæ, tanquam in primis obstantes conseruationi pacis in ea. Et ita si non valeam testimonium ferre de innocentia alicuius, ad liberandum ipsum à morte, nisi patrem aut fratrem meum conuinciam in simile periculum, non teneor ferre, vt nec innocentem defendere quem districto gladio pater aut frater adoriatur; si nequam aliter defendere quam patrem vel fratrem occidendo: quod natura abhorret.

Aduerte secundo ex eod. D. Thoma loco citato: quòd quis aliqua de causa non potest innocenti suo testimonio subuenire: debere alicui alteri indicare veritatem, qui efficiatius possit illum liberare à malo inferendo ei iniuste.

Aduerte tertio ex Nauarro in Enchir. cap. 18. num. 32. non esse iustam causam omittendi testificationem pro innocente, quod nocens exponendus sit vitæ discrimini: quod alioqui euaderet. Exemplum est. Si Titius tanquam homicidij reus sit capite plectendus, nisi ei subueniam detegendo Caium perpetrassè id ipsum homicidium: vnde fiet vt idem Caius subiciatur penæ capitalis, quam alioqui euasisset. Ratio esse potest, quòd innocenti constituto in graui necessitate subueniendum sit ex charitate, cum fieri potest nullo aut modico tantum, nostro incommodo, atque fieri modo profuturo, eoque licito: qualis est in proposito casu; præuia infamia plene probata aut antegressis manifestis iudiciis vel semiprobatone testificari contra vere criminolum, aut certe accusare ipsum, offerendo se ad tale crimen de eo probandum in iudicio, quando potest id præstare obseruatis conditionibus propositis in præced. §. 3. in initio.

163. **QVARTVM DVBYVM EST.** Quando is qui celat veritatem quam tenetur reuelare, obligetur ad restitutionem. Pro cuius solutione supponendum est, ea sola damna esse restitutioni obnoxia, quæ oriuntur ex peccato contra iustitiam. Vnde sequitur primo, ad restitutionem damnorum fecutorum teneri eum, qui iuridice interrogatus veritatem negat aut occultat: vt pote qui causa est vt iudex sententiam eulerit in damnum eius, in cuius alioqui commodum erat laturus. Tale enim peccatum committitur contra iustitiam: vt pote quo litigans priuatur testimonio, quod per mandatum Iudicis fuit ei applicatum tanquam subsidium ex publico debitum ad seruandum ius suum: quo subsidio ipsum frustrare, iniuriosum est.

164. Sequitur secundo ob eamdem rationem, ad restitutionem similiter teneri eum, qui postquam intimatum est ei per ministrum iustitiæ mandatum Iudicis, quo vocatur ad testificandum, se per fraudem subduxit. Contrarium autem, quod Testis non improbabile censet, de iust. & iure lib. 2. cap. 30. num. 59. locum habere potest in eo qui ideo se subtrahit, quod alioqui imminet ipsi periculum vite aut iacturæ notabilis siue tam ex, siue rei familiaris. Cum quo damno non tenetur impedire (vt post docebitur) alterius priuatum. Aut certe quod sciat litigantem habere in promptu alios, qui sufficienter pro ipso testificentur.

165. Sequitur tertio, eum qui bona fide absuit, & ideo non fuit illi intimatum Iudicis mandatum, quo ad testificandum vocabatur, non esse obnoxium restitutioni. Non enim peccat contra iustitiam tanquam inobediens Iudici: quando quidem mandatum ipsius neminem obligat, donec ipsum fuerit ei intimatum: sicut nec leges Principum obligant, donec fuerint promulgatæ.

166. Sequitur quarto, nec obnoxium esse restitutioni eum, qui dedit opera occultat se, ne vocetur in testem, aut vocatus celat prudenter veritatem, ad vitandum aliquod magnum damnum suum aut parentum & consanguineorum: cum (nisi obset bonum commune pro quo tuendo tale

damnum pati necessarium sit) peccato excusetur. Quandoquidem præceptum Superioris, quod suaue esse oportet, non obligat in casibus illis difficillimis, in quibus ad eius obseruationem, oportet subire periculum mortis, aut grauis infamiae, aut magnæ iacturæ bonorum nulla boni communis necessitate urgente.

165. Sequitur quinto, in casu quo is qui sub excommunicatione iubetur proferre aliquas scripturas, excusatur à peccato causam habens iustam non proferendi: eundem pariter excusari & ab excommunicatione & obligatione restituendi; si non proferat: vt pote qui non peccat contra iustitiam: Casus istiusmodi contingit: tum quando talis scriptura propria est illius à quo proferri iubetur: quandoquidem nemo tenetur aduersario suppeditare arma quibus ipsum impugnet: tum quando fuerit vtrique communis, & cetera sunt paria: tunc enim melior est conditio possidentis: tum demum, cum etiam si propria sit illam exigentis, eam tamen habitam bona fide, non exhibet ad vitandam iniustam condemnationem, quam probe notit se alioqui subiturum. Excusatur enim tunc à peccato: quia nemo cum graui suo damno iniusto, tenetur ad restitutionem ex re iuste accepta. Peccabit vero contra iustitiam, & consequenter ad restitutionem tenebitur, si scriptura sit publica, seu continens causæ acta iudicialia: puta interrogationes, responsiones, confessiones, aliaque id genus: quoniam tunc tanquam maxime pertinentia ad executionem publici iudicii, exhibenda sunt: ita ut ea celans, peccet grauissime, & teneatur refarcire damnum quod inde alter iniuste accipiet. Peccabit similiter si scriptura propria sit partis contrariæ, quam mala fide retineat, vt si eam per se, aut per alium, sit illi suffuratus. Iniquum est enim surripere alteri arma quibus se iuste defendere posset, ita ut damnum inde sequatur tanquam iniuste illatum refarciendum sit.

166. Sequitur sexto, ad restitutionem non teneri eum qui non offert se vtro, ad testimonium ferendum pro liberatione innocentis, quando potest commode: quia etsi grauiter peccet contra charitatē, non tamen contra iustitiā sicut ei contingit quando vocatus ad testificandum, & Iudici oblatus, Iudex ipse pro publica sua potestate illum assignat reo, imponitque illi testis officium: ratione cuius ex iustitia eidem reo obligatur ad verum testimonium ferendum in ipsius causa: & ad seruendum Iudici ipsi, in habenda cognitione necessaria: vt valeat iudicare secundum æquitatem. Vnde sequitur quod teneatur de damno quod euenerit ex testimonio sui, ex iustitia debui, defectu iniurioso.

167. **QVINTVM DVBYVM EST.** An is qui dedit opera falsum testimonium in iudicio tulit contra innocentem, vnde ad mortem iniuste damnatus est teneatur ad eum liberandum retractare se, etiam cum vitæ propriæ periculo.

Ad cuius explicationem: dico primo cum Petro à Nauarro restit. l. 2. cap. 3. num. 251. certum esse quod si talis retractatio nihil profutura sit, falsum testem (etiam si tunc non liberetur ab obligatione restituendi damna quæ fuerint inde secuta) ad eam non teneri, quandoquidem frustra discrimini vitæ exponeret se, quod non est rationi consentaneum.

Secundo, quod si idem testis in loco tuto constitutus possit sufficienter ad liberationem innocentis retractare se, non teneatur se Iudici sistere: quia ei sufficit vt obuiet malo, cui causam dedit. Tertio, quod idem in eodem casu teneatur cum vitæ propriæ dispendio retractare suum dictum, vt innocentem liberet à mortis periculo, cui ipse falso testimonio suo causam dedit. Ita enim tenet. Sotus in 4. De iust. & iure quæst. 6. art. 3. ad 4. dubio tertio Medina in Cod. De rebus restituendis quæst. 3. caussa 4. ad 4. in Nauarro in Enchir. l. 2. p. 15. num. 17. Couar. ad regulam peccatum 1. par. num. sexto, versus Tertio aduultera. Ratio vero est: quod si quid oblatet quominus teneatur, maxime esset quod vsusque magis obligetur suæ vitæ providere, quam aliena. Ad id tantum habet locum in pari casu innocentia. In dispari enim si ut est in casu proposito, recta ratio dicit ius maius esse potius penes innocentem patientem iniuriam, quàm penes nocentem illam inferentem. Et eo firmatur ex eo, quod ille inuadatur, & hic inuadatur iniuste: ideoque ille ius habeat defendendi se, non autem hic nisi ab inuasionem desistat: sicut

tentur, etiam cum propria vita periculo: cum mors temporalis postponenda sit morti aeterna: cui obnoxius manet non desistens a mortali peccato, prout censetur testis non reuocans testimonium; per quod causam dat morti innocentis, illius vitam iniuste inuadens.

168. Porro cum quis non solus sed alij cum ipso falsum testimonium tulerunt, nec volunt reuocare: illud habet locum in duobus casibus: quorum prior est quando ipse iisdem auctor fuit illud dicendi. Quia enim quicquid est causa cause, est etiam causa causati; non tantum illi suo falso testimonio innocentem inuadere esse debentur: sed etiam ipse sua inductione, quae causa est eiusdem testimonij. Posterior casus est: quando et si alius auctor non fuerit testificandi falsum: communi tamen consensu cum illis conspirauit in talem inuasionem innocentis. Cui sub mortali tenetur obuiare: quia ex eo, quod alij in peccato peccare velint, non licet ipsi in illo permanere: neque ex eo excusatur, quod alij perinde ac ipse teneantur ad retractationem sui dicti, quia pari ratione tenetur in solidum, qua teneretur si cum iisdem de communi consensu, spoliasset aliquem bonis: quo casu tenetur integre satisfacere, si illi non possent aut nollet id facere. Pro cuius pleniore notitia videnda sunt tradita in praeced. lib. 10. num. 113. & aliquot sequentibus.

169. In tribus autem aliis casibus illud ipsum non habet locum: Primus est, quando testimonium non fuit efficax, id est, nihil confert ad poenam reo inferendam, aut ad illius incrementum: quia videlicet aliorum testimonia, quae praecedunt, sufficiencia fuerunt sine suo. Nam etsi contra charitatem peccauerit fallum dicendo, non tamen contra iustitiam; utpote qui nec de damnum nec illius causam efficacem dederit: ideoque tenetur tantum ex charitate retractare suum illud testimonium. Cuiusmodi obligatio non est talis, quae cum vita periculo impleri debeat. Ordine charitatis enim, vita propria praefertur alienae.

Secundus casus est, quando effectus falsi testimonij iam est secutus, ut quando falso accusatus, iam est affectus supplicio. Quia cum quod factum est, infectum esse nequeat: non manet falsi testis obligatio obiciendi se in mortis periculo ad liberandum eum quem simili periculo iniuste exposuit; sed obligatio satisfaciendi Deo per poenitentiam: & propinquis per restitutionem, faciendam eis secundum doctrinam traditam in memorato lib. decimo cap. 20.

Tertius casus est, quem ex Caiet. habet Petrus à Nauar. de restit. lib. 2. cap. 3. nu. 255. quando quis per ignorantiam seu obliuionem non damnabilem, falsum testimonium dixit. Sicut enim excusatur à malitia peccati iniustitiae, ita & ab obligatione restituendi satisfaciendi: perinde ac ille, qui similiter ex ignorantia seu obliuione inculpabili peierat, excusatur à malitia periurij & ab obligatione pro eo satisfaciendi. Vnde obligatio obuiandi damno ex tali testimonio secuturo, solum est ex charitate proindeque non habet locum in casibus nimis arduis, inter quos locum praecipuum tenet casus periculi mortis.

CAPVT VIII.

De adulatione, susurratio, murmuratio, & derisione.

SUMMARIUM

- 170 Quid sit & quale peccatum sit adulatio.
 171 Quid sit susurratio, & illius differentia à detractioe & contumelia.
 172 Quando sit peccatum mortale & quando veniale.
 173 Quid sit murmuratio: quodque esse possit cum contra Deum, tum contra Praeatos: de qua quando sit mortalis, regula generalis non datur.
 174 Quid sit decisio & quando censetur peccatum mortale, quando autem veniale.

SVPERVNT paucis attingenda aliquot peccata linguae, quae nonnihil affinitatis habent cum detractioe & contumelia.

170 Primum est, adulatio, quam Angelus in verbo Adulatio, in principio, definit peccatum ex sermone vanae laudis exhibitae alicui, intentione complacendi. Vanam autem laudem

intelligit, prout idem indicat, quaelibet laudatur de eo quo non est laudandus; aut plusquam; est laudandus, aut quae non fit eo fine, quo fieri deberet. Potest autem eiusmodi peccatum esse mortale tribus modis ex D. Th. 2. 2. q. 115. ar. 2. Ac primo ratione materiae, puta quado aliquis laudat alicuius peccatum: quia id dilectioni Dei contrarium est: quando quidem in eo iustitia damnatur, per quam Deus ipse peccato aduersatur repugnatque. Contrarium item est dilectioni proximi, quem fouet in peccato. Hinc illud Isai. 5. 7. qui dicitur malum bonum. Secundo ratione intentionis, ut cum quis ad hoc adulatur alicui, ut noceat ei vel corporaliter, vel spiritualiter. Vnde Prouerb. 27. dicitur meliora esse vulnere diligenti, quam fraudulenta odientis oscula. Tertio, ratione occasionis: puta cum, laudando alique, ei praeter intentionem occasio praebetur peccandi mortaliter. Quatamen in re videndum est, sitne occasio data, an accepta; pro quo consulere tradita de scandalo in praeced. lib. 14. cap. 4. Adit autem D. Thomas, quod si aliquis ex sola auiditate delectandi alios, vel ad euitandum aliquod malum, vel ad obsequendum aliquo bono sibi necessarium adulatur alicui, tanquam nihil dicens aut agens contra charitatem, non peccat mortaliter.

Secundum peccatum est susurratio, quae ex Caiet. in verb. Susurratio, nu. 17 describi potest; oblocutio influita ad amicitiam inter aliquos tollendam. Quae descriptione indicatur illius differentia à contumelia, quae laedit honorem; & à detractioe quae laedit famam. Talis differentia D. Thomas mentionem inferens 2. 2. quaest. 74. ar. 1. eidem congruenter in sequenti ar. 2. docet quod Sotus in 5. de iust. & iure qu. 1. ar. 1. plenius tractat: susurrationem ipsam esse peccatum grauius contumelia & detractioe; quoniam amicitia bonum est melius honore & fama, ex Arist. lib. 8. Ethic. cap. 1. Ad quod facit illud Ecclesiastici cap. 6. Amico fideli nullus est comparatio. Vnde ex Nauar. in Enchir. cap. 18. num. 13. Susurro absoluti non debet, donec eos quos discordes fecit, reconciliet inter se; aut saltem proponat firmiter se id serio curaturum: sique id consequi nequeat, se damnis secutis satisfacturum iuxta iudicium boni viri.

Attamen, ut notat Caiet. in verbo susurratio, communitate contingit, tale peccatum esse veniale ob imperfectiorem actum. Siue ex parte intentionis: cum scilicet quis non intendit quidem ledere amicitiam; materialiter tamen dicit aliquid procuratum eiusmodi laesionis. Excipit, nisi de facto eadem sequatur grauis; susurratio id aduertere debente: quoniam tanquam illata contra contra charitatem, non haberet tunc excusationem à mortali. Siue etiam ex parte eius, quod dicitur; nempe quando ipsam modicum est, nec sufficiens de se ad dissoluendam inter aliquos amicitiam. Siue denique ex parte modi dicendi: puta quia iocose, non item serio dicitur. Adde quod Sotus habet in cit. ar. 1. paulo ante solutionem argumentorum; veniale quoque esse susurrare, non quidem vt ex amicis facias inimicos: sed solum vt assiduum familiaritatem ab eis amouens. Immo nullum peccatum esse susurrare ad dirimendam amicitiam perniciosam, dummodo id fiat citra infamationem.

Tertium peccatum est murmuratio: quae definitur querela cum impatientia, in iis, quae homo debet patienter ferre. Committitur autem aliquando contra Deum; ut cum displicet quod prosperitatem vel aduersitatem non tribuat in hoc seculo, secundum merita hominum; vel quod non regat mundum nostro arbitrio: tuncque peccatum est mortale, quando coniunctam habet notabilem De irruentiam; vt si vsurpetur credendo Deum esse iniustum; non gerere debitam curam hominum; aut in ea cura temere procedere, vel quid simile. Est igitur captiuandus intellectus, & in talibus humiliter dicendum cum David. Psal. 18. iustus es Domine, & rectum iudicium tuum. & Psal. 50. Tibi sol. peccatus, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Vt plurimum vero, contra Praelatos est murmuratio, cui poena in cap. Alienus dist. 90. statuitur, vt qui murmurat, sit ab unitate fratru alienus. Contingit autem tum ex parte rei, de qua murmuratur; & nihilominus clanculum conueritur: tum etiam ex parte modi, cum nempe cum patiens iniuste id fert impatienter, conquerendo clanculum, cum possit